Beszédes Valéria

EGY SZABADKAI KÜLVÁROSI KÁNTOR TEVÉKENYSÉGE

Bevezető

Furcsa kettősséggel találkozunk, ha a kántor tevékenységét nem falusi környezetben, hanem olyan városban vizsgáljuk, ahol a polgári kultúra elemei keverednek a falusi örökséggel. Amióta Szabadkán újjászervezték az egyház életét, s a hívek lelki gondozását a világi papok vették át, az itt működő kántoroknak a feladatköre igen sokrétű volt. A város első kántora Romich Simon volt. A várostól 60 forint fizetést kapott, ezenkívül a stólapénzből is részesült. Mivel a tizennyolcadik század elején Szabadka lakóinak a száma kicsi volt, a kántor jövedelme nagyon csekély lehetett, mert a városi tanács a közterhek viselése alól is felmentette, igaz, csak azután, hogy a kalocsai érsek közbenjárt a kántor érdekében. A XVIII. és a XIX. században a templom zenészeit a város szerződtette, mivel az egyházi tevékenységük mellett világi feladatokat is el kellett látniuk. Az itt működő egyházi muzsikusoknak a XIX. század elején magasabb képesítésük volt a kántori hierarchiában, valamenynyien karnagyok voltak, mert a városban már 1803-ban megszervezték az egyházi zenekart. Ezért a városi tanács mindig olyan kántorokat választott ki, akik a zenekar vezetéséhez is értettek. A város zenei életének megszervezésében is fontos feladatot vállaltak.

A XIX. századi egyházi zenészek nemcsak kántori tevékenységet folytattak, az ő nevükhöz fűződik a zenei oktatás megszervezése is. A korszaknak jelentős zeneszerzői voltak, miséikkel túlnőtték a város határait. Arnold György jó néhány bunyevác nyelvű egyházi éneket komponált, lejegyezte a bunyevác egyházi népénekeket, melyeket még napjainkban is énekelnek, először próbálkozott a zenei oktatás megszervezésével. Munkásságát Miocs József és Kenyeres Kovács Márta méltatta. A múlt század hatvanas éveiben Arnold gyermekei voltak a Szent Teréz-templom kántorai, akik az egyházi zenélés mellett zenei neveléssel is foglalkoztak.

Az első világháború után lényegesen megváltozott a kántorok tevékenysége. Világi feladatok elvégzését már nem várta el tőlük a város, nem az szerződtette őket, tevékenységük leszűkült egy-egy plébánia területére. Az igényes zenélés azonban továbbra is fontos része maradt tevékenységüknek. Fehér Ödön karnagy vezetésével ekkor éli fénykorát a ferencesek templomának Cecília énekkara. Temetéseken a karnagy nem vett részt.

Hogy a múlt század híres kántorkarnagyai elláttak-e olyan feladatokat, melyek inkább a falusi környezetre jellemzőek, nem tudjuk, mert erről nincsenek levéltári adataink. Feltételezzük azonban, hogy igen, hiszen nem valószínű, hogy a város parasztpolgár lakóinak más volt a mentalitása, mint napjainkban. Tormásy Gábor a szabadkai főplébánia történetében ismertet néhány halotti szokást, arról is szól, hogy a temetési menetben több alkalommal is megálltak, elénekelték a Liberát, majd elmondták a feloldozó imát. A XIX. század végén a háromszorinégyszeri feloldozó imát már nem mondták, de a gyászmenet megállt, mert a jámbor nép úgy vélte, hogy ha a megállások elmaradnak, az elhunyt hazajáró lélek lesz. Noha Tormásy könyvében nem említi a halotti búcsúztatókat, mégis úgy véljük, hogy ebben az időben az itteni kántorok már a gyászénekek dallamára elbúcsúztatták a halottakat. Hiszen ebben az időben működött Becsén Mezey István, akinek búcsúztató mintakönyvei közkézen forogtak, de eljutott ide több hasonló jellegű kiadvány is. A halotti búcsúztatók, a gyászmisék kiéneklései már akkor is meghatározták a város katolikus lakosainak temetési szokásait.

A hivatása gyakorlása közben

Cservenák Ferenc tevékenysége

A húszas évekig a város katolikus népessége három plébániához tartozott: a belváros Szent Teréz-, a külváros Szent Rókus-, illetve Szent György-templomokhoz. A századunk első évtizedében szervezték meg a tanyasi plébániákat: a tavankutit, illetve a nagyfényit, majd Budánovics Lajos püspöksége alatt négy újabb plébániát alakítottak Szabadka szűkebb területén. Minden plébániának külön plébánosa és kántora volt. Egymást csak helyettesíthették, ha a helyi plébános engedélyt adott rá. A harmincas évek végén a városban hét kántor tevékenykedett. Napjainkban már csak kettő teljesít szolgálatot: a Cservenák fivérek. A plébániákon többnyire nővérek, hitoktatók muzsikálnak. Temetési búcsúztatásra viszont csak a kántorok vállalkoznak.

A Cservenák testvérek nem szabadkai születésűek, a kántori teendők végzésének fortélyait Topolyán lesték el, tanítómesterük Hoffman Károly volt. Az idősebbik Cservenák fiú, Ferenc, tizenhét évesen kezdte a hivatását. Ahogy ötvenhárom év távlatából visszaemlékezik, szinte belenőtt a mesterségbe. Szülei a helyi plébánián sekrestyések voltak. Kisgyerekként kezdetben az orgonafújtatásban segédkezett, rendszeresen ministrált. Ministránsként vett részt a temetéseken. Az ötvenes évekig a lelkipásztor és a kántor mellett a végső búcsúnál két ministráló fiú is jelen volt. Kisegítő feladatuk volt, ők vitték a tömjénezőt, a plébános miseruháját, a gyászmenetben pedig a lobogót. Mindketten még az iskolai órákról is hiányozhattak, hogy kisegítsenek.

Cservenák Ferenc kántori munkáját tehát Topolyán kezdte meg. A II. világháború alatt hosszabb ideig helyettesítette tanítómesterét. A néhány hónapi munka rövid kitérő volt életében, mert 1945-ben Szabadkán, a tanítóképzőben folytatta tanulmányait, és továbbra is kisegített a szabadkai templomokban segédkántorként. Ennek következtében ugyan megszerezte a tanítói diplomát, de iskolában nem dolgozhatott. Mint segédkántor 1946. január 1-jén kezdte meg tevékenységét, s azóta az egyik szabadkai külvárosi plébánián, a Kisboldogasszony-templomban dolgozik. Muzsikálni a topolyai kántortól tanult, némi zenei képzést kapott a tanítóképzőben is, az egyház által szervezett kántorképző tanfolyamokra is szorgalmasan eljárt, valamint a szabadkai zeneiskola egyik megbecsült énektanárnőjéhez, Siflis Irmához járt órákra, hogy gyarapítsa zenei tudását. A karnagyi címet csak azért nem nyerte el, mert amikor vizsgázni akart, nem volt megfelelő szakkádere az itteni egyháznak, hogy levizsgáztassa. Elődeihez hasonlóan nemcsak a külvárosi templomhoz kapcsolódó kántori teendőket végezte, hanem Fehér Ödön távozása után évtizedekig vezette a Cecília kórust, az egyházi zene legfontosabb miséit az ő irányításával adták elő a ferencesek templomában. Világi feladatokat vállalt: a negyvenes évek közepén ő vezette a szabadkai Népkör énekkarát.

Cservenák Ferenc tevékenysége jól példázza azt a kettősséget, mely a szabadkai kántorok munkásságát jellemezte. Egyházi karnagyként a város polgári lakóinak igényeit elégítette ki, külvárosi kántorként viszont a tradicionális közösség szokásaihoz igazodott. S a kettő nagyon jól megfért egymás mellett. A város értelmiségi rétege és mások is szívesen meghallgatták Mozart, Bach műveit, de ugyanezek a hívek azt is elvárták, hogy a temetések alkalmával méltóképpen búcsúztassa el halott hozzátartozójukat. Végeredményben a fő megélhetési forrását is a temetések jelentették. Hivatása legértékesebb darabjainak is a halotti búcsúztatókat tartja, hiszen mi másért őrizte volna meg gondosan valamennyi, 1947. január 5-étől napjainkig írt szövegét, összesen 636 darab kisméretű füzetében?

A halotti búcsúztatók

A temetési szövegeket egy-egy lapra jegyzi le, s később másolja át őket a füzetbe. Valamennyi búcsúztató szöveg előtt gondosan feltünteti, hogy kinek a tiszteletére írta, hány éves volt a megboldogult, milyen volt a családi állapota. Munkássága kezdetén az elhunyt neve után több információt is felírt a megboldogultról, például *legény, hirtelen halt meg, 83 éves férj és atya, 11 éve özvegy, hosszabb ideje beteg* stb. Az első évben a versek előtt olvasható annak a halottas éneknek a címe is, melynek a dallamán megszólaltatta a búcsúztatót. A verssorok szótagszámától függően a következő dallamokra énekelte szövegeit: *Gyásztemető, Neveddel ébredek, Oh, édes megváltóm, Oh, keserves jajszó.* A búcsúztató végén olvasható az elhunyt pontos címe, a temető, amelybe temették, továbbá a temetés pontos időpontja: a dátum és az óra is.

A búcsúztatók szövegét sok esetben elkérték tőle a hozzátartozók, és – akárcsak a gyászjelentést – ezt is megőrizték. Az audiovizuális eszközök fejlődésének hatására újabban már kazettára is ráénekli a búcsúztatók szövegét. A felvételt a temetés után készítik a hozzátartozók, mert különben megzavarná a temetés áhítatát. A család a felvételt azoknak szokta utólag lejátszani, akik valamilyen nyomós ok miatt nem vehettek részt a temetésen. Újabban a kántor búcsúztatóit videóra is felveszik a gyászolók.

A halott búcsúztatása jól elkülönül az egyházi szertartáson belül. Miután a pap befejezi beszédét s elmondja utolsó imáját a halott lelki üdvéért, és mielőtt indulnának vele utolsó útjára, akkor lép elő a kántor s kezdi meg a búcsúztató éneket. Amíg Szabadkán otthon ravataloztak, ha nem esett az eső, akkor a búcsúztatásra az udvaron került sor. Amióta a temetőben ravatalozzák fel az elhunytat, azóta a búcsúztatás a ravatalozó előtt történik. Miután leszögezik a koporsót, s kiviszik Szent Mihály lován, a pap elmond még egy-két vigasztaló szót, imát, ekkor következik a kántor éneke. Ahogy Bartha Elek megfogalmazta: a

„búcsúztatás a halott fizikai jelenlétének záróaktusa, szavai, főként a befejező formulák a holttest fizikai eltávolítását készítik elő". Ez a végső alkalom arra, hogy az elhunyt a kántor közreműködésével kapcsolatot teremt a hozzátartozóival. A búcsúztató után a megboldogult végleg elszakad családjától, a test a sírba, a lélek a keresztény hitvilág szellemében az örök élet világába kerül, melyre minden alkalommal a búcsúztató szöveg záró szakasza utal.

A búcsúztatók szövege

A búcsúztatás szövegét a temetés előtti napon beszéli meg a kántorral a temetést intéző hozzátartozó. Elmegy a lakására, s gondosan felsorolja, hogy kik azok, akiktől név szerint kell búcsút vennie az elhunytnak. A beszélgetés folyamán a kántor érdeklődik a halott földi életéről, halálának körülményeiről, hiszen Szabadkán nem úgy van, mint faluhelyen, hogy többé-kevésbé ismerik egymást az emberek. A beszélgetés alapján fogalmazza meg azután a búcsúztatót. Rögtönzésre nincs lehetőség, hiszen versbe kell foglalni a mondandóját, s egy halottas ének dallamára kell énekelnie. Nem lenne érdektelen valamennyit átolvasni, már csak azért sem, mert az elmúlt ötven év privát történelmét is megörökítették ezek a szövegek. A csaknem tízezer búcsúztatóban, melyet a több mint öt évtizedes munkálkodás során megszerkesztett, megfigyelhetők mindazok a társadalmi változások, melyek térségünket jellemezték. A negyvenes és ötvenes években igen sok fiatalt temetett. Olyan katonát is búcsúztatott, akit egy év után helyeztek csak végső nyughelyére. Valószínűleg még a háborúban esett el. Ilyen volt például Hambalkó Dezső, aki 1945 januárjában Újvidéken halt meg. A halál okáról, körülményeiről a búcsúztató szövege nem sokat árult el, de hogy nem betegségben halt meg az ifjú katona, arra utal a búcsúztató:

Ifjú életem, boldog álmom
Nem valósult meg tehát,
Reményimet összetépted,
Hitegető, rossz világ.
Sírba indul, kit egy éve
Távolba sirattok,
Ráborultok koporsómra,
S omlik rá bús könnyetek,
Jó szüleim s testvéreim
Viseltek gyötrelmeket.

A későbbiekben arról is képet kapunk, mi történt egy-egy családon belül, vannak-e közöttük vendégmunkások, akik messze idegenben él-

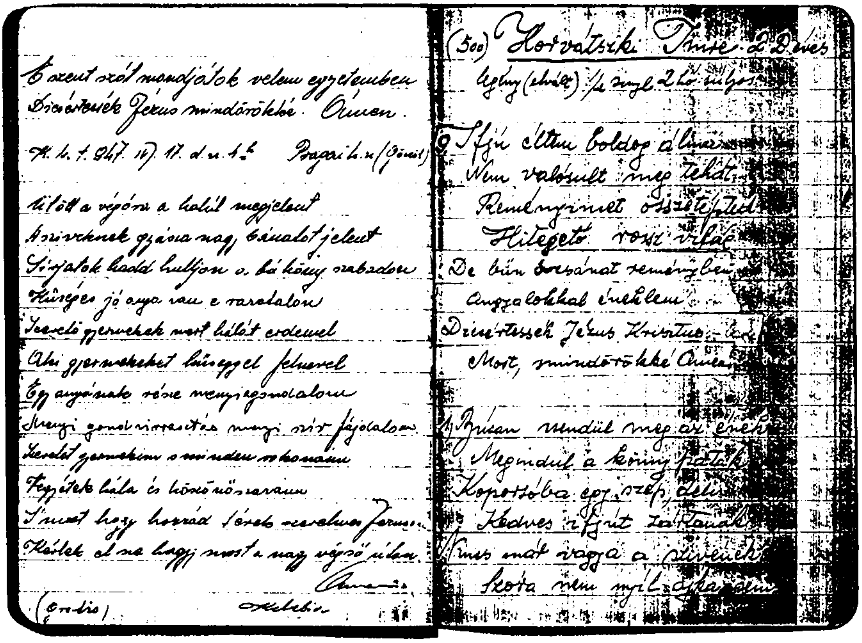

E szent szót mondjátok velem egyetemben
Dicsértessék Jézus mindörökké. Ámen.

[illegible] 947. IV. 17. d.u. 4h [illegible] (Gönc)

Eljött a végóra a halál megjelent
A szíveknek gyásza nagy bánatot jelent
Sírjatok hadd hulljon a bú könny szabadon
Hűséges jó anya van e ravatalon
Szerető gyermekek most hálát érdemel
Aki gyermekeket hűséggel felnevel
Egy anyának része mennyi [illegible]
Mennyi gond virrasztás mennyi sír fájdalom
Szerető gyermekim s minden rokonaim
Fogjátok hála és köszönő szavaim
S most hozzád térek szerelmes Jézusom
Kérlek el ne hagyj most a nagy végső úton.
Ámen.
(Orbán) [illegible]

(500) Horvátsiki Imre 22 éves
[illegible]

Ifjú életem boldog álma
Nem valósult meg tehát
Reményimet összetépted
Hitegető rossz világ
De bűn bocsánat reményben
Angyalokkal énekelem
Dicsértessék Jézus Krisztus
Most mindörökké Ámen.

Búsan indul meg az ének
Megindul a könny patak
Koporsóba egy szép deli
Kedves ifjút zártanak
Nincs már [illegible] a szívének
[illegible]

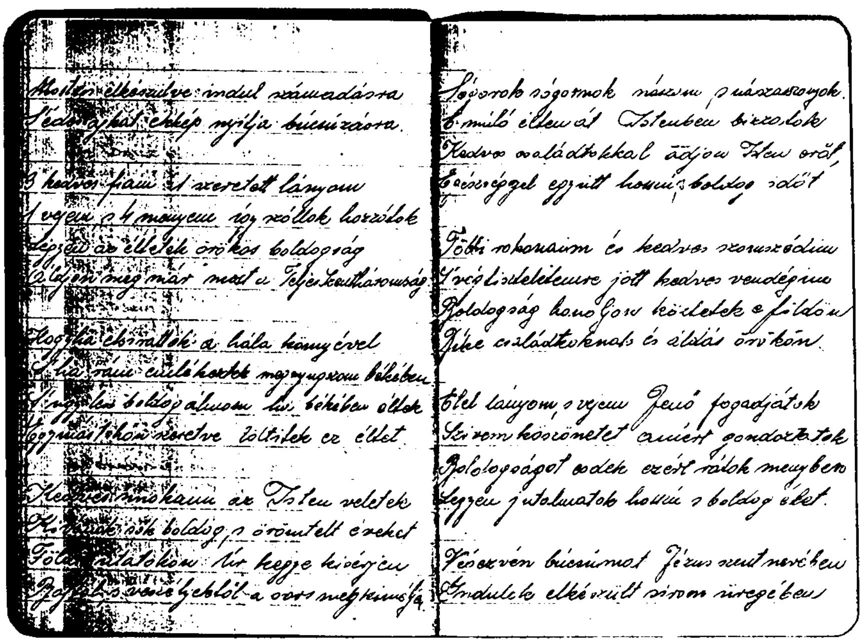

Most [illegible] indul számadásra
[illegible] búcsúzásra
3 kedves fiam 1 szeretett lányom
1 vejem s 4 menyem így szólok hozzátok
Legyen az életük örökös boldogság
Áldjon meg már most a Teljes Szentháromság
Hogy ha [illegible] a hála könnyével
[illegible] békében
[illegible] boldog álmom [illegible] békében éltek
[illegible] szeretve töltsétek ez életet

Kedves unokáim az Isten veletek
[illegible] boldog s örömteli éveket
[illegible]
[illegible] a sors megkímélje.

Sógorok sógornők nászom s nászasszonyok
A múló életen át Istenben bízzatok
Kedves családtokkal áldjon Isten érte
Egészséggel együtt hosszú s boldog időt

Többi rokonaim és kedves szomszédaim
Végtisztességemre jött kedves vendégim
Boldogság honoljon köztetek e földön
Kik családotoknak és áldás örökön

Első lányom s vejem Jenő fogadjátok
Szívem köszönetet amiért gondoztatok
Boldogságot [illegible] ezért [illegible]
Legyen jutalmatok hosszú s boldog élet

Vévén búcsúmat Jézus szent nevében
Indulok elkészült sírom üregében

A búcsúztatófüzet néhány oldala

nek. Ha részt vesznek a temetésen, akkor azt külön kiemeli a szövegben, de akkor is megemlíti őket, illetve elbúcsúzik tőlük, ha erre nincs lehetőségük.

Követhetjük búcsúztatóiból a névadási divatot is egy-egy családban, hiszen a gyerekektől, unokáktól, esetleg a dédunokáktól név szerint búcsúzott el a kántor. A temetési szokások egy-egy mozzanatáról szintén tudomást szerezhetünk, mert külön kiemeli a szövegben azt a legényt vagy leányt, aki a halottas menetben a kiházasítatlan halott koronáját viszi.

A búcsúztatók hossza a hozzátartozók kívánságától függött. Ha nagy volt a család, akkor a versek száma is szaporodott. A kántor tiszteletdíja a búcsúztató hosszúságától függött. A nagyon szegényeket azonban ingyen is elbúcsúztatta, de ezek a búcsúztatók csak három-négy versből állnak.

Cservenák Ferenc kántori tevékenysége a hatvanas-hetvenes években teljesedett ki. Ebben az időben már nemcsak a Kisboldogasszony-plébánia híveit temette, hanem kántor híján az egész város katolikusait is többnyire ő vagy testvére kísérte el utolsó útjára. Volt olyan esztendő, amikor 400 búcsúztatót is készített. A nyolcvanas években ez a szám a felére csökkent. Az utóbbi időben havonta tízen igénylik a kántor búcsúztató szolgáltatását. Részben azért, mert a szabadkai egyházmegye területén a plébánosok, elsősorban a fiatalabbak, nehezen tartják összeegyeztethetőnek az egyházi szertartást a búcsúztatás tényével. Ezért a papok megpróbálják lebeszélni a gyászolókat a búcsúztatásról. Ha viszont a hozzátartozók mégis ragaszkodnak az évszázados tradícióhoz, akkor tudomásul veszik a család akaratát.

Szabadkán mindig is igen sok volt a vegyes házasság. Az elhunyt nevében rendszerint az anyanyelvén szól, még a más nyelvű közeli hozzátartozókhoz, vőkhöz, unokákhoz is. Ha a rokonok úgy kívánták, a búcsúztató éneket két nyelven is elkészítette. A szöveget azonban előbb az egyik, majd a másik nyelven énekelte el. Úgy sohasem végezte a temetést, hogy fölváltva énekelt volna. Ehhez a módszerhez a két nyelven készült versek ritmusa, illetve dallama miatt kellett folyamodnia. Cservenák Ferenc nemcsak a szabadkai magyarokat búcsúztatta el, hanem az itteni bunyevácokat is, természetesen horvát nyelven, a bunyevácok i-ző nyelvjárásában:

Evo došao je ovaj čas,
Rastati se moramo tu,
Otvoreni grob me čeka.
Lipih 25 godina
Zajedno smo živjeli,
U dobrim i zlim danima,
Uvik smo se slagali.

E szövegek dallamát pedig a horvát hallottasénekekből választotta ki. Kezdetben a búcsúztatók szövegét magyarul fogalmazta meg, azok

lefordításában Matija Zvekanović, a későbbi szabadkai megyéspüspök még plébános korában segédkezett. Később erre a nyelvi korrigálásra már nem volt szüksége. A bunyevác búcsúztatókat részben magyar minták alapján készítette, de figyelembe vette a két világháború között működő, Olka nevű bunyevác parasztkántor szövegeit is, akinek a kántori tevékenysége kizárólag a halottak méltó kikísérésében merült ki. A bunyevác szövegeket tehát minden esetben nyelvjárásban írta meg, a magyar nyelvűek pedig a regionális köznyelven szólaltak meg. Ha a vers ritmusa és a dallam úgy kívánta, akkor archaikus nyelvi fordulatokat is alkalmazott:

Ifjú éltem boldog álma
Nem valósult meg tehát,
Reményimet összetépted
Hitszegető, rossz világ.
De bűnbánat reményiben
Angyalokkal éneklem:
Dicsértessék Jézus Krisztus
Most és mindörökké. Ámen.
Búsan zendül meg az ének,
Megindul a könnypatak.
Koporsóban egy szép deli
Kedves ifjút zártanak.

A régies fordulatok gyakoribbak azokban a szövegekben, melyeket munkásságának kezdetén írt, de a későbbiek során is előfordulnak, különösen amikor nem a legközelebbi hozzátartozókat szólítja meg. Ezeket a nyelvi fordulatokat azokból a mintakönyvekből merítette, melyek tanítómesterétől, Hoffman Károlytól kerültek tulajdonába. Az egyik Sziák Andrásnak a századelőn kiadott, *Halotti búcsúztatók könyve*, a másik, melyet még napjainkban is használ, Újházy Miklós *Halotti búcsúztatók* című munkája. Ez utóbbi 1930-ban Egerben jelent meg.

Végül köszöntelek összes,
Szeretett hű rokonim,
Jó szomszédim, ismerősim,
Kik értem imát mond itt . . .

A búcsúztatók szerkezete

A magyar búcsúztató szövegek hármas tagolódására Kriza Ildikó hívta fel a figyelmet. Az ilyen típusú szerkesztés elterjedésében azoknak a mintakönyveknek volt szerepe, melyeket a múlt század végétől a harmincas évekig adtak ki az adott korszak híres kántorai. Cservenák Ferencnek

hét mintakönyve volt, sajnos, a szerzőkre és a kiadások évére már nem emlékszik. A könyvekből csak kettőt őrzött meg, a többit eladta a nála fiatalabb kántoroknak. A szabadkai kántor is ezt a hármas szerkezetet alkalmazta. A néhány versszakos bevezetőt követi a terjedelmes búcsúztató rész, melyet a másfél, esetleg kétstrófás befejező rész követ. Némi eltolódást megfigyelhetünk öt évtizedes gyakorlatában. Munkásságának a kezdetén a bevezető rész hosszabb: négy, öt, hat strófa. A hatvanas évektől ez két, de többnyire három versszakra szűkül. Kétféle megoldást választ a bevezető rész kidolgozásában: már a legelején az elhunyt nevében szólal meg, vagy pedig harmadik személyben közli a gyászoló gyülekezettel: azért jöttek össze, hogy végbúcsút vegyenek elhunyt felebarátjuktól.

Eljött hát a szomorú perc,
Melytől féltünk annyira,
Kedves férjem s hű családom,
Bezártok koporsómba.
Nincs tovább remény,
amely biztatott eddig,
Bíztunk az utolsó percig,
Majd csak jobban leszek még.

Sárgul már a fák levele,
Hull a földre egyre több.
A napsugár is fogy lassan,
Jele, hogy itt van az ősz.
Jön majd a tél, hideg fagyok,
Némaság száll a tájra,
Pedig de szép is volt minden,
Díszes tavasz . . .

E szép családra is, íme,
Mint a tájat fosztó ősz,
Megjött a szomorú élet,
Elmúlt rájuk a tavasz, nyár,
Bú tépi a szívünket,
Elveszíték édesapjuk,
S lélekben árvák lettek.

A versek bevezető részében juttathatja leginkább kifejezésre írói fantáziáját, ebben a részben szakadhat el a búcsúztatók szigorú hagyományos rendjétől. Az általunk ismert szövegekben egy esetben sem folyamodik ugyanahhoz a bevezető szöveghez, pedig megtehet-

né, hiszen édesanyákat, özvegyeket, legényeket, lányokat temetett hosszú pályafutása során. Cservenák Ferenc bevezetőiben a gyász, a fájdalom a meghatározó. Mielőtt azonban rátérne a tényleges búcsúztató szövegek éneklésére, minden esetben megpróbálja feloldani a fájdalmat azzal, hogy Isten akaratába bele kell nyugodniuk az itt maradottaknak.

De bízzatok az Istenben,
Ő vigaszt ad majd nektek,
Ha mennem kell, hát indulok,
S így búcsúzik el szívem.

Lélekben veletek leszek,
Várom imáitokat,
S az időre, míg nem látlak,
De amely nem végtelen,
Drága szeretteim,
Így búcsúzik el szívem.

A korai búcsúztatók, mint már az előbbiekben kifejtettük, lényegesen hosszabbak voltak, ennek ellenére gyakran hiányzott belőlük a feloldó szakasz, különösen amelyekben fiatalon meghalt személyek vesznek búcsút a családtól.

Búsan sír felettem az én jó hitvesem,
És egy gyászos anyátlan gyermekem.

Ha van a szíven nagy bánat,
Keserűbb már nem lehet,
Mint hogyha egy ifjú szívnek,
Itt kell hagyni éltedet,
Mindhiába minden bánat,
Oh, csak élni vágytam én . . .

A búcsúzó részben a kántornak szigorúan ragaszkodnia kell a tradícióhoz, valamint a megrendelők, a család igényéhez. Az elhunyt nevében meghatározott rendben búcsúztatja el a családját: először a házastárstól, őt leginkább hitvesemnek nevezi, de név szerint is megszólítja, majd a gyerekek következnek születésük sorrendjében, ha felnőttek, együtt említi a vőket, illetve menyeket. Ha élnek a megboldogult szülei, akkor azoktól búcsúzik, előbb az édesanyától, majd az apától, ezután említi az anyóst, apóst, őket követik név szerint az unokák, majd a testvérek, a sógorok, sógornők, komák, nászok . . . Ebben a szövegrészben a hozzátartozók kívánságát szokta leginkább versbe szedni. Köszönetet mond az ápolásért, az eltartásért, a hűségért stb. A távolabbi rokonokra, ismerősökre, munkatársakra vonatkozó szakasz, melyben nem név szerint említi a gyászolókat, panelszöveg. Ez a szakasz többnyire megegyezik

búcsúztatóiban. A befejező rész előtt, a család kívánságára még utoljára szólhat a legközelebbi hozzátartozókhoz, de a búcsúztatónak ez nem kötelező része. A befejező rész minden esetben vallásos ihletettségű, melyben a végső búcsúra utal, arra, hogy a lélek végérvényesen az öröklétbe távozzon. Munkásságának a kezdetén pontosan ügyelt arra, hogy ha a megboldogult nő volt, a Szűzanyához fohászkodott, ha pedig férfi, Jézus Krisztushoz. Később már nem tett ilyen szigorú különbséget, leginkább a következő verssel zárta a búcsúztatókat:

És most felkiáltok hozzád,
Uram Jézus, légy velem,
Értem is folyt drága véred,
Bocsásd meg bűneimet,
Hogy ott fenn zenghessem,
Dicsértessék drága szent neved,
Most és mindörökké.
Ámen.

A búcsúztatók megszerkesztésekor szigorúan ragaszkodott a magyar nyelvterületen kialakult hagyományhoz. A háromrészes szerkesztési elvet még a legrövidebb énekeinél is betartotta:

Ütött a végóra, a halál megjelent,
A szíveknek gyásza nagy bánatot jelent.
Sírjatok, hadd hulljon a bús könny szabadon,
Hűséges jó anya van a ravatalon.
Szerető gyermekek, mert hálát esdenek,
Aki gyermeket hűséggel felnevel,
Anyának része mennyi aggodalom,
Mennyi gond, virrasztás, mennyi szívfájdalom.
Szerető gyermekim s minden rokonaim,
Vegyétek hála- és köszönő szavaim.
S most, hogy hozzád térek, szerelmes Jézusom,
Kérlek, ne hagyj most el a nagy végső úton.

Szövegeinek az elkészítéséhez, mint már korábban utaltunk rá, merített a korábban említett mintakönyvekből. Ezeket azonban szabadon alakította, mindig az adott helyzetet, a hozzátartozók kívánságát figyelembe véve, természetesen hozzáadva a maga tehetségét is. Cservenák Ferenc búcsúztatóiban nem a művészi megformálás volt a lényeg. Fő célja az, hogy a hozzátartozókat átsegítse a gyász nehéz pillanatain. Kunt Ernő megállapítása, hogy a búcsúztatók ugyan szélsőséges lelki hatást gyakorolnak a gyászolókra, miközben azok lehetőséget adnak az érzelmek felszabadítására, de ugyanakkor meghatározzák azt a keretet is, melyben az itt maradottak kifejezhetik fájdalmukat. A hagyományos

közösség a gyászt, a veszteséget katarzissá fokozza, de a búcsúztató révén azt fel is oldja. Éppen ezért a kántor búcsúztatója a temetés leghatásosabb része. Talán emiatt próbálja az egyház néha erélyesebben tiltani, máskor diszkréten visszaszorítani. A pap gyászbeszéde és a kántor szövege nem egészítik ki egymást, még akkor sem, ha figyelembe vesszük a búcsúztató szövegek zárószakaszát. A hozzátartozók számára talán megnyugvást ad, hogy majd a túlvilágon egyszer találkoznak, de számukra a legemlékezetesebb, a legmegrendítőbb épp az a szakasz, amikor a megboldogult nevében név szerint köszön el a családtagoktól. Erre szoktak emlékezni, s évek múlva is fölemlegetik, milyen szépen szólt róluk a kántor.

Az évi kétszáz búcsúztató, melyet még napjainkban is megír Cservenák Ferenc, a hagyomány vitalitására utal, arra, hogy Szabadkán még az ezredvégen is úgy tartják: a család akkor adta meg igazán a végtisztességet, ha a halottat a kántor elbúcsúztatta. Hogy e szokás végóráját éljük-e, nehezen dönthetjük el. A két Cservenák fivérnek azonban még nincs utódja. Kérdés, a fiatalabb kántorok, ha lesznek ilyenek, folytatják-e ezt a hagyományt.

Irodalom

Bárth János: *Bácskai kántortanítók kontraktusai a XVIII. századból.* A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei. 18. sz., 87–91. l. Újvidék, 1974

Bartha János: *Halotti búcsúztatók a dél-gömöri falvak folklórjában I.* Debrecen, 1995

Jung Károly: *Az emberélet fordulói. Gombosi népszokások.* Újvidék, 1978

Kriza Ildikó: *Felsőnyéki halotti búcsúztatók.* Budapest, 1993

Kunt Ernő: *Az utolsó átváltozás.* A magyar parasztság halálképe. Budapest, 1987